

MEREL VAN VROONHOVEN

WIE VAN LERAREN
UITVOERDERS MAAKT,
CREËERT EEN SAMENLEVING
ZONDER TOEKOMST

Kobnstammlezing

A close-up, sepia-toned portrait of a man with a full, white beard and mustache, looking slightly to the right. The image is the background for the right half of the book cover.
VOSSIUSPERS UVA

Wie van leraren uitvoerders maakt,
creëert een samenleving zonder toekomst

KOHNSTAMMLEZING

*Wie van leraren uitvoerders maakt,
creëert een samenleving zonder toekomst*

Merel van Vroonhoven

Deze uitgave is tot stand gekomen onder auspiciën van de Universiteit van Amsterdam.

Ontwerp omslag: Kok Korpershoek, Hoorn
Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

© Merel van Vroonhoven 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De Kohnstammlezing

Opvoeding en onderwijs verlangen een kritisch en levendig publiek debat. De docenten en onderzoekers van het *Samenwerkingsverband Onderwijs en Opvoeding Amsterdam*, een coalitie van opleidings- en onderzoeksinstellingen, proberen maatschappelijke betrokkenheid te combineren met hoogwaardige opleidingen en gedegen onderzoek. Ze zetten daarmee een traditie voort die begon in 1919, het jaar waarin Philip Kohnstamm met de rede *Staatspaedagogiek of persoonlijkheidspaedagogiek* het ambt van bijzonder hoogleraar in de opvoedkunde aanvaardde.

In die oratie beargumenteerde Kohnstamm dat de pedagogiek als wetenschap pas ‘waarlijk vrucht kan dragen’ indien ze in contact treedt met vragen van levensleer en wereldbeschouwing. Vanuit deze overtuiging ontwikkelde hij concrete methoden om de reken- en leesvaardigheid van kinderen te verbeteren en was hij een praktisch voorstander van het individuele leren van het kind. Kohnstamm werd in hetzelfde jaar tevens directeur van het Nutsseminarium voor Pedagogiek, dat leraren in het voortgezet onderwijs en aan de kweekscholen een pedagogische scholing bood, en waar onderzoek werd verricht ten behoeve van de schoolpraktijk. Beide taken leven voort bij de instellingen die het *Samenwerkingsverband Onderwijs en Opvoeding Amsterdam* vormen.

Kohnstamm was een veelzijdig geleerde: filosoof, leerpsycholoog en theoloog. Opgeleid als natuurwetenschapper volgde hij in 1908, op 33-jarige leeftijd, zijn leermeester Van der Waals op als buitengewoon hoogleraar in de thermodynamica. Bij zijn inauguratie plaatste hij kanttekeningen bij het dogma van het determinisme. Maar het was meer dan intellectuele twijfel die Kohnstamm al voor de eeuwwisseling aanzette tot maatschappelijke en politieke strijd lust, waarin liberale vrijzinnigheid en een diepgaande christelijke overtuiging samengingen. Kohnstamm was in geen enkel opzicht sektarisch in zijn overtuigingen; hij was een groot voorstander van het openbare debat met mensen van verschillende richtingen.

In de geest van het levenswerk van Kohnstamm zetten we de traditie voort van het ‘publieke debat over onderwijs en opvoeding’. De jaarlijkse

Kohnstammlezing draagt daaraan bij. Voor de vierentwintigste Kohnstammlezing, *Wie van leraren uitvoerders maakt, creëert een samenleving zonder toekomst*, geven we het woord aan Merel van Vroonhoven.

Onderwijsresultaten kelderen, de kansengelijkheid neemt af en het lerarentekort rijst de pan uit. Jarenlang neoliberaal kortetermijnbeleid heeft het Nederlandse onderwijs uitgehold en veranderd in een ratrace van winnaars en verliezers. Bestuurlijk efficiëntiedenken en dashboardmanagement hebben van de leraar 'een uitvoerder' gemaakt, die om te overleven zijn heil zoekt in geestdodende, kant-en-klare lesmethoden en het afvinken van lijstjes. Geen wonder dat docenten het klaslokaal massaal de rug toekeren. En terwijl commerciële partijen rijk worden aan de wanhoop in menig schoolgebouw, neemt de druk op de achterblijvers almaar toe. De leraar verzuipt en een hele generatie kinderen dreigt daarvan de dupe te worden. Hoogste tijd voor actie!

In haar lezing pleit Merel van Vroonhoven voor een radicale herwaardering van het vakmanschap en een fundamentele omkering van het huidige onderwijssysteem. Tijd voor minder markt en meer bestuurlijk handelen dat daadwerkelijk dienend is aan de man of vrouw in de klas. De leraar niet langer meer het sluitstuk, maar het begin.

Ir. Merel van Vroonhoven MBA (1968) is leraar in het speciaal onderwijs, columnist van *de Volkskrant* en toezichthouder bij Stichting Lezen en Het Nationale Theater. In 2019 verruilde zij de bestuurskamer voor het klaslokaal. Voorafgaand aan haar overstap naar het onderwijs bekleedde zij twintig jaar lang verschillende bestuurlijke topfuncties bij onder meer Nationale Nederlanden, ING, Nederlandse Spoorwegen en de Autoriteit Financiële Markten. In 2012 werd ze topvrouw van het jaar. Over haar keuze voor het leraarschap en de weg die daaraan voorafging schreef ze de bestseller *De Stap* (2021). Haar tweede boek *Voor de klas* (2022) is een bundeling van haar eerste serie columns in *de Volkskrant*. Van Vroonhoven studeerde af in de geofysica aan de TU Delft en voltooide een MBA aan de Franse businessschool INSEAD. Haar lesbevoegdheid behaalde ze aan de Hogeschool Leiden. Ze is getrouwd en moeder van twee kinderen en twee stiefkinderen.

Prof. dr. Ron Oostdam (voorzitter), Faculteit Onderwijs en Opvoeding,
Hogeschool van Amsterdam

Prof. dr. Monique Volman, Afdeling Pedagogische en Onderwijswetenschappen,
Universiteit van Amsterdam

Prof. dr. Frans Oort, Research Institute of Child Development and Education,
Universiteit van Amsterdam

Dr. Erik van Schooten, Kohnstamm Instituut UvA BV

Prof. dr. Melanie Ehren, LEARN! Onderzoeksinstituut, Vrije Universiteit
Amsterdam

Secretaris: Janneke Aben

Beste mensen, geachte familie Kohnstamm,

Hartelijk dank voor uw komst. Wat fijn dat u er bent. Het is voor mij een groot voorrecht dat ik u vandaag mag toespreken als eerbetoon aan Philip Kohnstamm, een van Nederlands meest vooruitstrevende en invloedrijke pedagogen. Kohnstamm, wijs en veelzijdig, was zijn tijd ver vooruit. Elk mens in staat stellen om zich te kunnen ontwikkelen naar eigen aard en aanleg, dat was volgens hem de belangrijkste taak van onderwijs. Als een van de eersten onderkende hij het bestaan van kansenongelijkheid in het onderwijs en de belangrijke rol van de leraar in het tegengaan daarvan.¹ Lang voor ik, als kind van de jaren zeventig, opgegroeid in de tijdsgeest van het verheffingsideaal, beseftte hoe groot de invloed van een leraar is als het gaat om werkelijk gelijke kansen voor elk kind. Lang voordat ik mijn hart verloor aan het mooiste vak op aarde.

‘Weten jullie dat deze duif al over de hele wereld heeft gereisd?’ Uit een kooitje haalde hij een spierwitte duif. Toen begon hij te vertellen. Over verre, onbekende landen waar de duif helemaal naar toe gevlogen was. Met open mond luisterden we naar hem. Het uur vloog voorbij.

Meester Piessens – of meester Pies zoals we hem liefkozend noemden – kon verhalen vertellen als geen ander. Bijvoorbeeld over Tanzania, waar hij in de zomervakantie ontwikkelingswerk deed. Het was 1977, we waren negen jaar oud en van Tanzania hadden wij nog nooit gehoord. Maar door hem kwam daar verandering in. Zes weken lang vulde hij onze hoofden met nieuwe kennis. We leerden over de geschiedenis van het land, over de mensen die

¹ <https://nivoz.nl/nl/de-vooruitstrevende-pedagogiek-van-philipp-kohnstamm-normen-en-waarden-woorden-niet-onderwezen-maar-voorgeleefd>, geraadpleegd 13-03-2024

er woonden, hun tradities en gebruiken, de talen die ze spraken, de muziek die ze maakten en over de prachtige natuur. Ongemerkt kwam elk schoolvak aan bod. Het jaar daarna was China aan de beurt. Bij mooi weer sleepten we onze tafeltjes naar buiten. In de moestuin leerden we rekenen. Meester Pies gebruikte de wereld als leslokaal. Hoe jong we ook waren, hij vond ons altijd oud en wijs genoeg.

I. ‘Alles staat of valt met de onderwijzer’

Wie herinnert zich niet die ene leraar die voor jou het venster naar de wereld opende, je ontembare nieuwsgierigheid voedde en je aanmoedigde tot nog meer vragen. De persoon die jou de beste versie van zichzelf schonk. Die ene leraar, die in je geheugen gegrift staat omdat hij of zij altijd vertrouwen in je had, ook als je dat zelf even was kwijtgeraakt.

Als late bekeerling ben ik elke dag opnieuw gegrepen door de betekenis die een leraar kan hebben in het leven van een mens. Toen mijn oudste zoon op jonge leeftijd de diagnose autisme kreeg, vroeg ik me bezorgd af: hoe zal zijn toekomst eruitzien in onze snelle, prestatiegerichte samenleving? Voor velen van ons – ook zonder autisme – is je staande houden in deze wereld vol prikkels, afleiding en ambiguïteit al geen sinecure, laat staan voor diegenen wier brein anders bedraad is. Met de hulp en ondersteuning van zijn leraren, die zijn talenten zagen in plaats van zijn beperkingen, heeft mijn zoon zich ontwikkeld tot een zelfstandige jongvolwassen man, met inmiddels een hbo-propedeuse op zak en een zonnige toekomst voor zich. Dankzij zijn leraren ben ik leraar, weet ik wat onderwijs vermag.

Noah is tien jaar oud en zit in mijn klas. Samen met zijn twee broertjes en ouders woont hij in Laak, een arme Haagse wijk. Boeken zijn er niet in hun driekamerflatje. Laat staan dat er geld is voor museumbezoek of andere uitjes. Onlangs vroeg ik de klas onbekende woorden in een gedicht over de Noordzee te omcirkelen. Noah deed niets. Hij begreep niet wat ‘omcirkelen’ betekende. Na mijn uitleg zette hij een rondje om het woord ‘kwal’. Ik vroeg hem of hij die ‘glibberige prikbeesten’ weleens had gezien. Hij schudde zijn hoofd. Noah was nog nooit op het strand geweest.

Wat is een kwal, hoe werkt eb en vloed, hoe ziet de Afsluitdijk eruit? Hoe meer je weet, hoe beter je kunt leren lezen. Kennisrijk onderwijs is de sleutel voor leesbegrip en daarmee voor kansgelijkheid.

Maar met die gelijkheid is het schokkend gesteld: de groeiende kloof tussen sterke en zwakke lezers, in de praktijk vaak kinderen uit buurten waar ouders lage inkomens en weinig opleiding hebben. De leesvaardigheid van deze groep kinderen is onevenredig hard gedaald. En dan te bedenken dat voor hen de onderwijsambities al lager zijn. Immers, scholen met veel kinderen uit achterstandswijken hoeven van de onderwijsinspectie voor een veel kleiner deel van hun leerlingenpopulatie het streefniveau te halen ten opzichte van de scholen in rijkere wijken.

Dat bergt een levensgroot risico in zich: de lage lat wordt de standaard, waardoor de kloof nog verder toeneemt en jonge kinderen in de gevangenis van lage verwachtingen belanden, een gevangenis waaruit op latere leeftijd nauwelijks meer valt te ontsnappen. Behalve als er een school is met leraren die zich daar niet bij neerleggen. Zoals in het geval van Sabrin. Ze kwam in groep 7 in de klas van meester Maarten. Ze was nieuw op school, net verhuisd naar een andere stad. Volgens haar oude school zou ze naar vmbo-b moeten. Dat kwam uit de Citotoetsen. Maar haar meester Maarten geloofde dat niet. 'Sabrin kan veel meer, maar het ontbreekt haar gewoonweg aan kennis en woordenschat', constateerde hij al snel na de start van het nieuwe schooljaar. Hij liet het meisje heel veel boeken lezen en spijkerde haar kennis bij, over geschiedenis, aardrijkskunde en biologie. Sabrin doet nu eindexamen vwo.

Vorig jaar verscheen het boek *Misschien moet je iets lager mikken*, van socioloog en universitair docent Milio van de Kamp. Voor velen hier een bekende. Zijn autobiografie is wat mij betreft verplichte kost voor iedereen in het onderwijs, maar ook daarbuiten. Het boek maakt pijnlijk duidelijk hoe kansenongelijkheid werkt, vaak onbewust en onbedoeld, maar met levenslange gevolgen. Van de Kamp groeide op in armoede in een kansarme wijk in Amsterdam-West. Om daaraan te ontsnappen vertelde hij zijn lerares over zijn plan; eerst naar vmbo, dan mbo-3, mbo-4, een jaar hbo en tot slot universiteit. Zijn lerares viel even stil en zei toen: 'Misschien moet je iets lager mikken.' Om hem te beschermen stelde ze de verwachtingen maar vast naar beneden bij. Met die ene goedbedoelde

opmerking veegde ze zijn hele perspectief van tafel. ‘Daarin schuilt meteen het pijnlijkste element van kansengelijkheid: ze ligt altijd bedolven onder een deken van goede intenties,’ schrijft Van de Kamp in zijn boek.

‘Alles staat of valt met de persoon van de onderwijzer.’ Philip Kohnstamm zei het al in 1919.² Dat dit ook anno 2024 nog zo is, bevestigt Inge de Wolf, hoogleraar Onderwijssystemen aan de Universiteit van Maastricht en directeur van het Education Lab NL: ‘Praktijk en wetenschap zijn eensluidend: wat telt is de leraar’, zegt zij. De Wolf wijst daarbij op het onderzoek naar het belang van leraren van Van der Steeg en Gerritsen uit 2016, waaruit blijkt dat een goede leraar op de basisschool zomaar een heel niveau kan schelen op de middelbare school. En dat is nog niet alles: bij een goede leraar halen twee keer zoveel kinderen een voldoende als bij een slechte, blijkt uit weer ander onderzoek.³ Een goede leraar betekent dus vooral leerwinst voor de kinderen die minder makkelijk meekomen of minder bagage vanuit huis meekrijgen. Kortom, de leraar is de meest bepalende factor in de kwaliteit van onderwijs. Daarmee ook de meest effectieve interventie in kansengelijkheid. Al helemaal voor kinderen die niet opgroeien in een bakfietsbuurt.

Wat maakt iemand tot een goede leraar? Dat blijkt een stuk lastiger vast te stellen. ‘Het heeft in ieder geval weinig met opleidingsniveau, ervaring, geslacht en afkomst te maken’, zegt De Wolf. Wat wel duidelijk is, is dat een goede leraar vakmanschap hoog in het vaandel heeft staan, en een grote verantwoordelijkheid voelt om niet alleen zijn vak serieus te nemen en er goed in te zijn, maar dat ook te blijven. Het leraarschap is een professie met een ongekende diepgang en diversiteit, waarbij je over een breed oeuvre aan kennis en vaardigheden moet beschikken. Zoals in mijn geval de spelling van vierduizend woorden, hoe je breuken gelijknamig maakt, kolomsgewijs én cijferend rekenen, drie manieren van de persoonsvorm vinden, de hele Canon en alle kenmerkende aspecten van elk historisch tijdvak, het verschil tussen Mondriaan en Monet, ons

2 <https://nivoz.nl/nl/de-voorstrevende-pedagogiek-van-philipp-kohnstamm-normen-en-waarden-woorden-niet-onderwezen-maar-voorgeleefd>, geraadpleegd 13-03-2024

3 <https://www.winginstitute.org/how-important-are-teachers>, geraadpleegd 13-04-24

kiesstelsel, de bloedsomloop, een notenbalk, vioolsleutel en een dialoog schrijven. En klimmen in een zwaaiend touw, ziet u het voor u?

Niet alleen moet je zelf kennis hebben, je moet ook zorgen dat al die kennis in vruchtbare bodem landt. Lesstof zo overbrengen, dat het ook echt beklijft. Plus zorgen voor een veilig en positief klimaat in de klas. Anders komt van leren niet veel terecht. Dat betekent ook elk kind écht zien. Ook die lastpak die continu je grenzen test of dat stille meisje in de hoek dat nooit om aandacht vraagt. Kennis, didactiek en opvoedkunde. Het klinkt zo voor de hand liggend en eenvoudig in theorie, maar de praktijk is zo veel weerbarstiger. De relevantie, complexiteit en schoonheid van het leraarsvak is groot, zoveel groter dan ik voor mijn overstap naar het onderwijs besepte.

Emeritus hoogleraar orthopedagogiek Luc Stevens verwoordt het treffend:⁴ ‘Onderwijs ligt niet klaar op een plank, het is geen gecontroleerde productielijn waarin bepaalde input leidt tot bepaalde output. Een school is geen koekjesfabriek, de metafoer is vaker gebruikt. Onderwijs wordt steeds opnieuw gemaakt. Nog meer dan het ambacht, zou je dit het kunstenaarschap, tact of virtuositeit van de leraar kunnen noemen; je kunt nog zoveel weten of zoveel vaardigheden hebben... of je er op deze maandagochtend met deze groep goed onderwijs mee kan maken, staat elke keer weer op het spel. Onderwijs is daarmee in de kern een prachtige, maar risicovolle onderneming.’

Hoe word je een goede leraar? De afgelopen vijf jaar heb ik me die vraag vaak gesteld. Zeker op de momenten dat ik merkte dat die o zo goed voorbereide les toch niet aansloeg en ik me na een loodzware lesdag ontredderd afvroeg of ik het vak ooit onder de knie zou krijgen. Gelukkig kwam er na een slechte dag altijd weer een goede, na een mislukte les weer een succeservaring. Vakmanschap ontwikkelen, dat is een proces van jaren. Dat leer je niet louter uit tekstboekjes. Dat leer je door te doen en door excellente leermeesters bij wie je de kneepjes van het vak kan afkijken. Rolmodellen die fungeren als inspiratiebron voor de ontwikkeling

4 <https://nivoz.nl/nl/nro/de-vraag-is-opnieuw-waartoe-naar-een-nieuw-discours-over-betekenisvolle-onderwijswetenschap>, geraadpleegd 13-03-24

van je eigen vakmanschap. Ik ontmoette er de afgelopen jaren velen, in de klas en op de lerarenopleidingen. Vakmanschap zit overal. Of het nu gaat om effectief reken- en leesonderwijs, thematisch werken gekoppeld aan techniek- en kunstlessen, hoe je zorgt voor meer orde en rust in de klas of wat de beste aanpak is voor het omgaan met kinderen met oorlogstrauma, overal zijn expertleraren die maar wat graag bereid zijn om hun ervaringen te delen. Maar je moet er wel echt naar op zoek. Wie zijn ze en waar zitten ze? Gezien ons decentrale, sterk versnipperende onderwijslandschap met zijn circa 8000 scholen, 240.000 leraren en een waaier aan lerarenopleidingen is dat geen eenvoudige opgave. Nog los van dat het je als leraar vaak ontbreekt aan de tijd om je vakgenoten op te zoeken, zelfs als ze werken op je eigen school.

II. Wie van leraren uitvoerders maakt, creëert een samenleving zonder toekomst

Juf, waarom worden uw oogjes steeds kleiner aan het einde van de dag?’ vraagt Pim met een bezorgde blik, vlak voor hij het taxibusje instapt. ‘Dat komt vast omdat zij min tien heeft’, zegt zijn vriendje Jamal, die zich de details over mijn bijziendheid nog haarscherp herinnert. Pim twijfelt. Dat kan het niet zijn, zie ik hem denken terwijl het taxibusje wegrijdt.

Langzaam slenter ik terug naar het klaslokaal. Het is kwart over drie. De zon schijnt over het verlaten schoolplein. Wat zou ik graag hier even lekker rustig zitten, gewoon even helemaal niets. Helaas, binnen schreeuwt een berg actiepunten om mijn onverdeelde aandacht. Eerst ouders bellen, daarna de dag evalueren en nakijkwerk bespreken met onderwijsassistent Sophie. Plus natuurlijk nog alles vastleggen in het leerlingvolgsysteem.

Dan de vergadering met de leraren van de middenbouw over een nieuwe lesmethode. Daarna de lessen voor morgen voorbereiden, voordat ik de individuele ontwikkelplannen schrijf met maatwerklessen voor de kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte. Voor die les kunstzinnige vorming vind ik hopelijk morgen tijdens de gymles nog een gaatje.

Leraarschap is allesbehalve het luizenleventje met eindeloze vakanties waarover nogal eens meesmuilend wordt gesproken. Het is een prachtig en betekenisvol vak, maar wel eentje met te veel taken, te weinig zelfbeschikking, te hoge maatschappelijke verwachtingen en te weinig ondersteuning. De werkdruk in het onderwijs is al jaren onverminderd hoog. Meer dan één op de vier leraren kampt met burn-out klachten.⁵

5 <https://www.tno.nl/nl/newsroom/2023/09/burn-outklachten-jongeren-onderzoek-2022/>, geraadpleegd 13-03-24

Eind 2023 kwam het ministerie van OCW met uitkomsten van een onderzoek naar de redenen van leraren om het onderwijs te verlaten.⁶ Met stip op één stond ‘werkdruk, stress, belasting van het beroep’, gevolgd door ‘gebrek aan persoonlijke uitdaging en professionele ontwikkeling’. Pas op zes kwam het salaris. Leraar word je niet voor een dikke Tesla voor de deur. Wat natuurlijk niet wegneemt dat een fatsoenlijke betaling een absolute randvoorwaarde is om de aantrekkelijkheid van het beroep te vergroten.

Terug naar de werkdruk. Welke leraar werkt er niet standaard een dag meer dan het aantal formele uren om al het werk gedaan te krijgen? Vrijwel iedereen, blijkt uit AOb-onderzoek van enkele jaren geleden.⁷ Regelmatig ontmoet ik mensen uit mijn oude leven, die me aanspreken met de vraag: ‘Zeker wel een stuk rustiger nu je geen AFM-voorzitter meer bent?’ Waarop ik hun vertel hoezeer ze zich vergissen. Ik werk meer en harder dan ooit. Natuurlijk deels vanwege de relatieve onervarenheid in mijn nieuwe vak. Die minimaal tienduizend vlieguren die voor vakmanschap nodig zijn heb ik nog niet op de teller staan. Maar de lange werkdagen en het overwerk is niet het enige dat het vak zwaar maakt. Het is ook het continu aan staan. In mijn vorige leven kon ik me, als ik eens mijn dag niet had, met een kopje koffie een uurtje ongestoord in een kamertje achter de computer terugtrekken. Als leraar kan dat niet.

Maar de echte energiekillers zijn de vanaf de zijlijn over je heen gestorte bureaucratie en andere tijdvreterende nonsens, zoals het invullen van ellenlange rapporten en lijstjes ter bevrediging van bestuurlijke onzekerheid. Of studiedagen vol oninteressante PowerPoint voorlezende zogenaamde experts van buiten, discussies over normjaartaken, uren die opgaan aan kopiëren, plastificeren en tafels soppen. Tijd om fatsoenlijk je lessen voor te bereiden en jezelf bij te scholen is er nauwelijks. Geen wonder dat hoge ziekteverzuim, al die burn-outs en de aanhoudende stroom leraren die het klaslokaal de rug toekeren of vluchten in het zzp’erschap. Niet meer

6 <https://www.aanpaklerarentekort.nl/documenten/rapporten/2023/12/14/vertrekredenen-leraren-en-docenten-in-het-po-vo-en-mbo---researchned>, geraadpleegd 13-03-24

7 <https://www.aob.nl/assets/Nieuws/Downloads/AObonderzoek-Tijdsbesteding-leraren-po-en-vo.pdf>, geraadpleegd 13-04-24

al die rompslomp en lekker veel vrijheid. Wel de lusten niet de lasten. Die zijn voor diegenen die blijven. Intussen rijst het lerarentekort in Nederland de pan uit en dan moet de vergrijzing nog haar intrede doen. Daar kan zelfs de groei van zij-instromers niet tegenop. En dan hebben we het nog niet eens over het kwalitatieve lerarentekort en het tekort aan schoolleiders, dat – zeker in het basisonderwijs – procentueel nog hoger is.⁸ Dus zoekt de leraar die overblijft uit tijdgebrek maar zijn heil in geestdodende, kant-en-klare lesmethoden en verandert hij steeds meer in de uitvoerder aan de lopende band van een koekjesfabriek. Of erger nog krijgen kinderen taalles van de gymleraar of worden ze opgehokt in een leerplein met vijftig kinderen. En als er niemand meer te vinden is om voor de klas te staan, worden kinderen gewoon naar huis gestuurd.

De maatschappelijke gevolgen laten zich raden. Toch lijken we steeds weer opnieuw verbaasd als de lees- en rekenresultaten van Nederlandse leerlingen weer zijn gedaald. Even schreeuwen we moord en brand, daarna verdwijnt het van de voorpagina's.

Op 13 maart 2024 werd de Geuzenpenning⁹ – een belangrijke prijs voor een persoon of een organisatie die zich inzet voor mensenrechten en democratie en tegen dictatuur – uitgereikt aan de Afghaanse activiste Laila Haidari. Haidari richtte in 2021 in het geheim een onderwijs- en ambachtscentrum op voor meisjes en vrouwen in Afghanistan, nadat de Taliban een verbod had ingesteld voor meisjes boven de twaalf jaar om naar school te gaan. In de Afghaanse hoofdstad Kabul krijgen zij nu kosteloos onderwijs op een geheime plek. Onderwijs is zo belangrijk, vindt Haidari, dat ze er zelfs haar leven voor wil wagen. In Nederland is onderwijs inmiddels even vanzelfsprekend als water uit de kraan. Zou dat de reden zijn dat we er jarenlang zo onzorgvuldig mee zijn omgesprongen? Tekenend was de volstrekte afwezigheid van het onderwerp in het politieke debat bij de laatste verkiezingen en nu weer bij de formatiegesprekken. Of is de

8 https://mirrorpedia.nl/wp-content/uploads/Publicaties/Tekortmeting_po/tekortmeting-po-2023.pdf, geraadpleegd 13-04-24

9 <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/03/12/vrouw-zijn-in-afghanistan-voelt-als-een-straftbaarfeit-a4192807>, geraadpleegd 13-04-24

werkelijke reden dat diegenen die het voor het zeggen hebben de gevolgen niet voelen? Dat zij het geld hebben om het voor hún kinderen wel goed te regelen, simpelweg door ervoor te betalen? Het schaduwonderwijs weelt tieriger dan ooit, met een almaar groeiende ongelijkheid tot gevolg. Maar wie denkt dat ongelijkheid diegenen die de schaapjes op het droge hebben niet raken zal, komt bedrogen uit. Een samenleving waarin inmiddels een derde van de vijftienjarigen het risico loopt laaggeletterd de school te verlaten¹⁰ en 72 procent van vmbo-basis/kader-leerlingen eind tweede klas het rekenniveau niet haalt dat kinderen aan het einde van groep 8¹¹ zouden moeten beheersen, raakt iedereen. Het is een samenleving zonder toekomst.

Als nieuwkomer in het onderwijs heb ik met grote verbazing gekeken naar de wereld waarin ik was terechtgekomen. Een soort Alice in Wonderland. Ik verwachtte een publieke sector, maar trof een quasi-marktsector die me deed denken aan het bedrijfsleven dat ik zo goed kende. Nog altijd is het neoliberale gedachtegoed dominant in het onderwijs, net als in de zorg en het sociaal domein overigens. Het idee dat marktwerking de kwaliteit van het onderwijs zal verbeteren is een illusie. Het leidt alleen maar tot meer concurrentie tussen scholen. Door de financiering op basis van het aantal leerlingen of aantal studenten, is het ieder voor zich. Want als ik met jou samenwerk, maak ik jou beter en verzwak ik mezelf. Het kan zomaar zijn dat er in een arme wijk, zoals de Haagse wijk Laak, scholen zijn waar kinderen naar huis worden gestuurd omdat er geen leraar te vinden is. Of erger, leraren worden door een school een paar haltes verderop gewoon weggekocht. Dit treft scholen in kwetsbare buurten en het speciaal onderwijs extra hard, aangezien zij meer moeite hebben om goede docenten aan te trekken.

Ook tussen leerlingen is concurrentie ontstaan. Onze toetscultuur legt de nadruk op meetbare individuele prestaties. Dat leidt tot het toetsen van een heel smal deel van hetgeen kinderen moeten kennen en kunnen. Het gaat alleen om rekenen en een beperkt gedeelte van taal; schrijven en

¹⁰ <https://www.pisa-nederland.nl/resultaten2022/>, geraadpleegd 13-04-24

¹¹ <https://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuwsbrieven/onderwijsinspectie-voortgezet-onderwijs/2024/peil.rekenen-wiskunde>, geraadpleegd 13-04-24

diepgaand leesbegrip komen vrijwel niet aan bod. Dat past namelijk niet in gestandaardiseerde toetsen met multiplechoicevragen. Ook kennis van de wereld wordt vrijwel niet getoetst, omdat de onderwijsinspectie daar niet naar kijkt. Scholen, inspectie en ouders beoordelen de toetsresultaten ondertussen alsof ze een boekhouding bijhouden. Leraren worden ‘afgerekend’ op de scores, terwijl je je kunt afvragen hoe veelzeggend en representatief deze zijn. Die quasi-wetenschappelijke benadering van het datagebruik in het onderwijs vind ik echt schokkend. Kinderen worden gezien als een soort belegging: hoeveel geld heb ik erin geïnvesteerd en hoeveel rendement maak ik? Volstrekt onverantwoord. Nog los van de gevolgen. Kinderen op elf-, twaalfjarige leeftijd in een sorteermachine gooien. Dan schudden we de kaarten en leggen hun toekomst min of meer vast.

En dus vallen er slachtoffers en al helemaal onder kinderen met een moeilijke thuissituatie en kinderen die zich anders of later ontwikkelen. Daar komt bij dat we ook nog een samenleving hebben gecreëerd waarin opleiding zo ongeveer het belangrijkste criterium vormt voor maatschappelijke status. Succes is het gevolg van eigen verdiensten, falen van eigen schuld. Dit leidt tot een maatschappij van winnaars en verliezers, met een universitair diploma als heilige graal en vmbo en mbo als het putje. Onterecht en gevaarlijk. Niet alleen omdat we vakmensen hard nodig hebben, maar ook omdat daardoor kinderen al vanaf jonge leeftijd een minderwaardigheidscomplex aangemeten krijgen.

Jarenlang neoliberal, kortetermijnbeleid heeft het Nederlandse onderwijs uitgehold. Bestuurlijk efficiëntiedenken en dashboardmanagement hebben van de leraar ‘een uitvoerder’ gemaakt, die om te overleven zijn heil zoekt in geestdodende, kant-en-klare lesmethoden en het afvinken van lijstjes. Geen wonder dat docenten het klaslokaal massaal de rug toekeren. En terwijl commerciële partijen rijk worden aan de wanhoop in menig schoolgebouw, neemt de druk op de achterblijvers almaar toe. De leraar verzuipt en een hele generatie kinderen dreigt daarvan de dupe te worden, in het bijzonder die kinderen die in minder gunstige omstandigheden opgroeien.

Elk kind heeft recht op goed onderwijs, waar zijn wieg ook staat, hoe dik de portemonnee van zijn ouders ook is. Kortom, het roer moet om! Maar hoe?

III. Pleidooi voor een radicale herwaardering van het vakmanschap en een fundamentele omkering van het huidige onderwijssysteem

‘Geef de leraar z’n vak terug’, riep de Tweede Kamer in koor tijdens het Kamerdebat over leraren enkele weken geleden.¹² ‘We moeten het beroep de statuur geven die het verdient, we hebben dat met elkaar verkwaanseld de afgelopen decennia.’

Uit mijn hart gegrepen. Allereerst, omdat het bevestigt dat goed onderwijs valt of staat bij het vakmanschap van de leraar, de professional. Daarnaast omdat de politiek in ieder geval erkent dat de schade die is toegebracht aan het beroep hersteld moet worden. Een keiharde voorwaarde willen we uit de onderwijscrisis komen, waar elke dag kinderen de dupe van zijn. Maar voor ik inga op wat ‘de leraar het vak teruggeven’ vereist van de politiek én andere partijen rondom het klaslokaal, richt ik mijn woord tot de leraar.

‘Leraar, pak je vak terug.’ Wacht niet tot de politiek, onderwijsbestuurders of anderen aan de zijlijn het je teruggeven. Als wij ons vak niet opeisen verandert er niets. Als wij ons niet als zodanig gedragen, waarom zou de rest van de wereld ons dan als professionals behandelen? Dus is mijn pleidooi: stop met je voegen naar het uitvoerderschap. Verzet je tegen alles dat vakmanschap in de weg staat. Eis meer tijd voor lesvoorbereiding en professionele ontwikkeling van het schoolteam en jezelf. Mobiliseer niet alleen langs de as van arbeidsvoorwaarden, maar vooral langs de as van inhoud van het vak. Tot mijn verwondering én verontrusting ontbeert het Nederlandse onderwijs nog altijd een sterke beroepsorganisatie waarin leraren verenigd zijn. Alle pogingen tot oprichting ervan en een glasheldere

¹² [https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/commissieverslagen/detail?id=2024D07517&did=2024D07517,geraadpleegd 13-04-24](https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/commissieverslagen/detail?id=2024D07517&did=2024D07517,geraadpleegd%2013-04-24)

noodzaak ten spijt. Het gebrek aan een goedgeorganiseerde beroepsorganisatie maakt het leraarschap niet alleen zwaarder dan nodig, het leidt ook tot een destructieve afhankelijkheid van allerlei partijen langs de zijlijn. Partijen die veelal zonder diepgaande kennis en praktijkervaring hun stempel drukken op de dagelijkse lespraktijk in het klaslokaal en het vakmanschap van leraar. Zoals bijvoorbeeld het handjevol commerciële uitgeverijen met een bijna monopolistische marktpositie met peperdure lesmethoden en schoolboeken waaraan een wetenschappelijk bewezen en in de praktijk getoetste grondslag niet zelden ontbreekt. Tegen deze lesmethodedicatuur zou een sterke beroepsorganisatie met goed door-dachte beroepsstandaarden een krachtig medicijn zijn. Net als tegen de vele vernieuwingsvirussen die het onderwijs rijk is, vaak gebaseerd op fabeltjes en luchtkastelen van commerciële bureaus die er een aardig zakcentje aan verdienen en tegen de ogenschijnlijk vaak onbedwingbare neiging van sommige onderwijsbestuurders om zich op dergelijke partijen te verlaten. Want onder het mom van artikel 23 experimenteren we er in Nederland lustig op los, zonder aantoonbaar bewijs van de effectiviteit, maar met aantoonbaar enorme schade voor kinderen. U merkt het al, wat mij betreft komt de lerarenberoepsorganisatie er, en wel snel.

Een sterke beroepsorganisatie die leidend is voor wat er in het curriculum komt, en rolbepalend is voor vormgeving van onderwijs. Zowel op de lerarenopleidingen als op scholen. En ja, dat betekent een einde aan vrijblijvendheid. Wil je de status van een advocaat, een rechter of een dokter, dan hoort het erbij dat je je continu bijschoolt en je daar ook op laat toetsen en aanspreken. De lat omhoog. Ik mis dat nog wel bij veel leraren, het gewoon opeisen en nemen van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs. Voorbij het eigen klaslokaal. Ik begrijp de toewijding, maar niet de onderdanigheid. Zonder leraren geen onderwijs, dat moet de houding zijn. PO in Actie begreep dat goed en gelukkig lijkt op dat vlak wel degelijk iets te veranderen. Er zijn steeds meer scholen, zoals de Alan Turingschool in Amsterdam, Het Mozaïek in Arnhem, het Alfrinkcollege in Deurne, die niet afwachten tot politiek en bestuurlijk onderwijsland eindelijk in actie komt, maar het vakmanschap gewoon terugpakken. Hoopvol zijn ook initiatieven als Education Lab, ONA in

Amsterdam, Ontwikkelkracht en ReseachEd, waar elk jaar steeds meer leraren samenkomen om met elkaar uit te wisselen wat werkt, 'evidence informed'. Op naar zelfbeschikking.

Nu naar al die andere partijen in het onderwijsveld. 'Hoe geef je de leraar zijn vak terug?'

Mede gezien de prominente plek van de bestuurder in ons complexe onderwijsbestel keek ik vorig jaar reikhalzend uit naar het rapport van de Onderwijsraad,¹³ dat helderheid moest scheppen over de vraag 'wat nodig is om schoolbesturen hun verantwoordelijkheid te laten waarmaken in het onderwijsbestel.' Tevergeefs, want in alle eerlijkheid vind ik dat de raad er zich wel wat makkelijk van heeft afgemaakt. Veel conclusies en aanbevelingen zijn altijd waar. 'De overheid moet consistentere sturen, besturen moeten beter samenwerken, leg verantwoordelijkheid zo laag mogelijk in de organisatie, ga uit van publieke belangen, schoolbesturen moeten bekwaam zijn.' Niemand is daar tegen toch? Maar als het gaat over hoe dan concreet en welke structurele veranderingen, bijvoorbeeld in het onderwijsstelsel, nodig zijn om die aanbevelingen in de praktijk waar te maken, blijft het rapport bij mooie woorden. Het huidige stelsel laat de raad vrijwel ongemoeid onder het mom, het is misschien een complex stelsel, maar het is het beste wat we hebben. En hoewel ik ook van de school ben van 'verwacht niet alle heil van grootscheepse stelselwijzigingen' vind ik het op zijn minst jammer dat de raad niet serieus onderzocht heeft of er nog betere alternatieven zijn. Vooral omdat het rapport niet eens een begin geeft van een denkexercitie waarom het stelsel nu zo slecht functioneert. Welke prikkels leiden tot de enorme versnippering en ineffectieve sturing? Zelfs binnen het huidige sturingsmodel valt er nog veel te verbeteren, door een aantal werkelijke ingrepen.

Voor het antwoord op de vraag 'Welke dan?' hoeven ze in de Tweede Kamer niet lang te zoeken. Stapels rapporten zijn er al geschreven in de afgelopen dertig jaar. Je hoeft ze alleen maar af te stoffen. Zoals het rapport *LeerKracht!* van de Commissie Leraren onder leiding van Alexander

13 <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2023/09/28/schoolbesturen,geraadpleegd13-03-24>

Rinnooy Kan, alweer zeventien jaar oud, maar nog altijd actueel en vol zeer relevante en concrete aanbevelingen.¹⁴

De rode draad van al die decennia oude wijsheid in Haagse diepe lades: verleg de focus van de sturing naar de leraar. Het systeem moet zo worden ingericht dat leraren optimaal hun werk kunnen doen, alleen dan krijgt de leerling het beste onderwijs dat hij verdient. Ofwel, 'Flip the system', zoals Kneyber en Evers in hun boek *Het Alternatief* bepleiten. Ik noem hier mijn belangrijkste aanbevelingen:

- Zorg dat de leraar een stevigere, formele rol in het stelsel krijgt, via een onafhankelijke lerarenberoepsorganisatie die gaat over de professionele standaarden en de inhoud van het vak.
- Maak daarnaast een einde aan de versnippering, in het funderend onderwijs en bij lerarenopleidingen, door het weghalen van de ongewenste concurrentieprikkels uit de bekostiging.
- Richt een landelijke lerarenacademie op met regionale dependances waar zowel leraren, schoolleiders als onderzoekers worden opgeleid vanuit een hoogwaardig consistent onderwijscurriculum; leg de lat hoog en eis naast een lesbevoegdheid, levenslang leren.
- Stel strengere eisen aan professionaliteit en bekwaamheid van bestuurders en intern toezicht. Niet door zelfregulering, maar door externe geschiktheidsstoetsing, naar het model van de financiële sector.
- Geef de inspectie de bevoegdheid om harder en sneller in te grijpen bij slecht onderwijs, ook op bestuursniveau.
- Voor wat betreft de financiering van het stelsel: stop met strooien van incidentele subsidies en bekostig in plaats daarvan scholen structureel, zorg voor een onderwijsbegroting die minimaal aan de VN-norm van 6 procent van het bbp voldoet en voor blijvend aantrekkelijke, marktconforme lerarensalarissen.
- En last but not least, reduceer de afhankelijkheid van commerciële partijen in het onderwijs drastisch, pak marktmacht harder aan.

14 http://www.fisme.science.uu.nl/publicaties/literatuur/2007_rapport_commissie_rinnooy_kan.pdf, geraadpleegd 13-03-24

Al deze veranderingen vragen een samenhangend langetermijnplan – een deltaplan, zou ik het noemen – en een dosis politiek en bestuurlijk lef, van mensen die loskomen van op korte termijn punten scoren. En dan nog zal het nog tijden duren voor veranderingen werkelijk doorgevoerd zijn. Echter, dat betekent niet dat het vandaag niet al anders, beter kan. Of je werk zich nou afspeelt in de klas of in een vergaderzaal. Flip the system kan nu. Gewoon door de leraar werkelijk centraal te stellen in het denken en doen.

Door iedereen in onderwijsland, maar speciaal richt ik me vandaag tot de onderwijsbestuurders. Gezien hun prominente rol, maar ook omdat ik dagelijks meemaak dat bestuurders in het onderwijs – eerlijk gezegd, ook daarbuiten – nog te vaak onvoldoende in de gaten hebben wat de consequenties zijn van hun beleid en handelen op de praktijk. Welk impact hebben nieuwe beleidsvoornemens of bestuurlijke stokpaardjes verpakt als goedbedoelde ‘vernieuwing’ op het vakmanschap van de leraar? Daarom bestuurders richt ik mij direct tot u. Waarom wij en niet de politiek?, hoor ik u denken. Het is de politiek die niet consequent stuurt. Bovendien, wie besloot de principes van marktwerking en concurrentie los te laten op het onderwijs? Het was de politiek die scholen bleef overladen met extra taken en bezuinigingen. Dat klopt, toch is dat niet het hele verhaal. Ook u verzaakte. In het Nederlandse onderwijsstelsel is het schoolbestuur eindverantwoordelijk voor het reilen en zeilen binnen de scholen. De kwaliteit van onderwijs, de keuzes waar geld in te investeren. Het ligt allemaal op het bordje van de onderwijsbestuurders. Waar was u al die tijd?

Maar weet je wel hoe complex ons vak is, hoor ik bestuurders vaak klagen, bij de kritiek vanuit het veld, de interventies uit Den Haag, de roep van columnisten om een kleinere rol 😊. Ze ervaren het als een motie van wantrouwen, een onterechte inmenging in hun autonomie. Toch passen bestuurders in deze onderwijscrisis geen lange tenen. Wél benen die ze uit het lijf lopen, dienend aan degenen die elke dag voor de klas staan. Zorg dat leraren die het onderwijs verlieten, weer terugkeren. En dat jonge mensen weer toekomst zien in het lerarenvak.

Beste bestuurders, ik besef hoe complex besturen is, al helemaal in een publieke sector met al die verschillende actoren en veel wetgeving. Net als

dat ik herken dat het op afstand sturen via beleidsplannen, procedures en spreadsheets in een complexe omgeving verleidelijk is. Het geeft een – overigens vals- gevoel van controle en daadkracht. Zelf heb ik dat eerder ervaren toen ik bestuurder was bij de NS als meedraaiende conducteur werd geconfronteerd met de onzinnigheid als gevolg van beleidsbeslissingen die ik zelf samen met mijn medebestuurders had genomen. Maar dat betekent niet dat ik er ook begrip voor heb. Vooral niet omdat de schadelijke gevolgen ervan vaak groot zijn, daarvoor hoeven maar aan de toeslagenaffaire -en het gaswinningsdrama te denken.

Persoonlijk zou ik als onderwijsbestuurder niet kunnen slapen als ik wist dat mijn scholen kinderen ‘afleveren’ die onvoldoende leesvaardig zijn, door veelvuldige uitval van lessen of omdat het vakmanschap van mijn leraren en schoolleiders wordt ondergesneeuwd door belabberde werkomstandigheden, administratieve lasten en papieren plannemakerij als gevolg van mijn bestuurlijke keuzes. Ik ben geen fan van curlingouders, maar ik denk weleens: hadden we maar curlingschoolbesturen. Besturen die alle nonsens weghouden, zodat leraren zich kunnen richten op het vak. Onderwijsbestuurders die zich niet verliezen in 25 beleidsprioriteiten maar werkelijk focus aanbrengen en excellente onderwijskwaliteit en vakmanschap tot de kern van hun strategie maken. Dat betekent niet alleen leraren opleiden en faciliteren in hun vakontwikkeling, maar ook onderwijskundig leiderschap bij schoolleiders bevorderen en ontsluiten van wat bewezen werkt. Bijvoorbeeld door je beste leraren en schoolleiders een podium te geven en best practices toegankelijk maken voor je professionals. Dat vereist wel dat je als bestuurder weet waarover je praat, in verbinding staat met de praktijk. Daal af en dicht de kloof tussen de mensen die beleid verzinnen en de mensen die het ondergaan door niet alleen mee te lopen, maar ook mee te werken. Waarom niet een keer per week als onderwijsassistent aan het werk, of als je een bevoegdheid hebt zelf voor de klas? Zelfs een premier vindt er tijd voor.

‘Alles staat of valt met de persoon van de onderwijzer’, zei Philip Kohnstamm. De leraar niet als sluitstuk, maar begin, midden en einde. Voor mij was die leraar met wie alles begon Leo Piessens, alias meester Pies.

Nog altijd is hij een grote inspiratiebron, zeker nu ik zelf leraar ben. Maar mijn lezing wil ik eindigen met diegenen die mijn vak bestaansrecht geven, voor wie ik voor dag en dauw naar school ga, tot 's avonds laat hopelijk nog betere en aansprekendere lessen voorbereid en die mij dag in dag uit inspireren. Dat zijn natuurlijk de kinderen. Zij houden me een spiegel voor, steeds weer opnieuw. En wie weet komt er een dag dat ik hun meester Pies zal zijn.

'Mis je het niet, je baan als bestuursvoorzitter?' vraagt een oud-collega zonder op te kijken van zijn mobiel. 'Zo anders dan een juf met 25 kindertjes in een klas. Is dat niet een wat kleine wereld, voor iemand zoals jij?' Ik hoor de spot in zijn stem.

Ik voel de neiging om te vragen wat hij eigenlijk bedoelt met 'iemand zoals jij' en hem uitvoerig van repliek te dienen. Maar ik beheers me en vertel hem over Ayub, de leerling die ik bij zijn huiswerk begeleid.

Ayub is trots als hij zijn schoolrapport tevoorschijn haalt. 'Allemaal voldoende!' Een voor een noemt hij voor alle vakken zijn cijfer op: 'Alleen voor mens en maatschappij een mager zesje, daaraan moet ik nog harder werken.'

Ik kan bijna niet geloven dat dit dezelfde Ayub is die twee maanden geleden mijn vragen uitsluitend beantwoordde met 'dat weet ik niet' of 'ja' en 'nee'. De Ayub die – tot groot verdriet van zijn vader – rapporten vol onvoldoendes had en vaak meer dan de helft van zijn huiswerk niet afhad. 'Wat geweldig', zeg ik. Hij knikt en zegt daarna zachtjes: 'Maar het is nog wel een verrassing hoor, voor mijn vader. Ik hoop dat hij trots op me is.'

Indringend kijk ik de collega van vroeger aan. 'Kijk, daarom wil ik leraar worden. De ontwapenende lach van Ayub. En van al die andere kinderen die ik in mijn klas ontmoet. Een trotse blik bij een goed rapport, de zichtbare vreugde bij de ontdekking van een nieuw inzicht. Of de eigenwijze, eerlijke feedback die een kind je zomaar geven kan. Het zijn al die kleine, unieke momenten samen. Ja, het lijkt misschien klein, maar wat kan er groter zijn dan dat?'

De oud-collega staart me niet-begrijpend aan. Dan herstelt hij zich, mompelt 'nou, hartstikke mooi' en maakt zich uit de voeten. Ik kijk hem glimlachend na. Hij heeft vast niet door dat zijn terloopse vraag 'olie op het vuur' van mijn motivatie is.

Verantwoording,

Voor deze lezing heb ik dankbaar gebruik gemaakt van inzichten, onderzoeksresultaten en uitspraken van derden. Hiervoor heb ik de bron zoveel mogelijk direct in de tekst of in een voetnoot vermeld. Tevens heb ik in de tekst ook delen van verscheidene, eerder door mij gedane uitingen opgenomen, waaronder mijn columns in *de Volkskrant*. Omwille van de leesbaarheid heb ik ervoor gekozen daarvan geen aparte bronvermelding op te nemen. Daarnaast hebben de volgende boeken, rapporten en essays als inspiratie gediend voor mijn lezing.

Literatuur & Bronnen

- Bulterman, Jacquélien, *Het lerarentekort: Pleidooi voor vakmanschap*, Amsterdam University Press, 2023
- Elffers, Louise, *Onderwijs maakt het verschil: Kansengelijkheid in het Nederlandse Onderwijs*, Walburg Pers, 2022
- Kamp, Milio van de, *Misschien moet je wat lager mikken: een verhaal over armoede en kansengelijkheid*, Atlas Contact, 2023
- Kneyber, René, Evers Jelmer, *Het alternatief: Weg met de afrekencultuur in het onderwijs!*, Boom, 2013
- Naaijkens, Eva en Bootsma, Martin, *En wat als we nu eens weer allemaal gingen lesgeven?*, Pica, 2018
- Onderwijsraad, *Een duidelijke positie voor schoolbesturen*, Onderwijsraad, 2023
- Rinnooy Kan, Alexander, *Leerkracht!* Advies van de Commissie Leraren 2007
- Veldhuis, Patricia, *Wie wil er voor de klas?*, Nijgh & Van Ditmar, 2023
- Vroonhoven, Merel van, *Samen sterk voor elk kind: Eind conclusies over aanpak lerarentekort*. 2020
- Witte, Theo, *Naar een professionele cultuur voor het beroep van leraar. Voorstellen voor een fundamentele aanpak van het kwalitatieve lerarentekort*, RED Team Onderwijs, 2023

Eerder verschenen in de reeks Kohnstammlezingen

Dolph Kohnstamm: *Hulp speciaal aan leerlingen met goede werklust* (2000)

Kees Schuyt: *Het onderbroken ritme* (2001)

Kees Fens: *Na vijftenzestig jaar* (2002)

Piet de Rooy: *Verstrikt in cijfers en anekdotes* (2003)

Henriëtte Maassen van den Brink: *De maat der dingen* (2004)

Vincent Icke: *Donkere materie: ons kind en het Heelal* (2006)

Frits van Oostrom: *Een zaak van alleman* (2007)

Pieter Winsemius (e.a.): *Niemand houdt van ze...* (2008)

Frank Furedi: *Socialisation as Behaviour Management and the Ascendancy of Expert Authority* (2009)

Christien Brinkgreve: *Het belang van emotioneel kapitaal* (2010)

Louise O. Fresco: *Feiten in Overvloed* (2011)

Rob Wijnberg: *Mediawijsheid in tijden van beeldvorming* (2012)

Sywert van Lienden: *Het karakter tussen personalities en robotbreinen* (2013)

James Kennedy: *Democratisch burgerschap als goede omgangsvorm* (2014)

Alexander Rinnooy Kan: *Hoe goed is het Nederlandse onderwijs?* (2015)

Andrée van Es: *Liever onverschrokken dan handelingsverlegen* (2016)

Paul Verhaeghe: *Identiteit, autoriteit, onderwijs* (2017)

Femke Halsema: *Veilige plek voor onveilige meningen* (2019)

Mariëtte Hamer: *Samen leven, samen scholen* (2020)

Robbert Dijkgraaf: *Hoe talent op zijn plek valt* (2022)

Kim Putters: *De toekomst zal het leren* (2023)